

اصول بداهه نوازی موسیقی جبر

نویسنده: امیر شهابی

انتشارات سوره مهر (وابسته به حوزه هنری)
سوره مهر

**اصول بداهه نوازی
موسیقی جَز**

نویسنده: امیر شهابی
ویراستار: سهند سلطان دوست
طراح جلد: مقداش شیر علی

چاپ و تصحیح: ولاهیر داز اندیشه
چاپ اول: ۱۴۰۱
شماره کتاب: ۱۳۵۰
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳-۵۱۴۱-۰

نشانی انتشارات: تهران، خیابان حافظ، خیابان رشت، پلاک ۳۳، تلفن: ۶۱۹۴۲، دورنگار: ۶۶۴۶۹۵۱

فروشگاه مرکزی: تهران، خیابان سمیه، نرسیده به خیابان حافظ، جنب حوزه هنری، پلاک ۳۴۵، تلفن: ۸۸۹۴۹۷۹۱-۲

فروشگاه انقلاب: تهران، خیابان انقلاب، میدان انقلاب، جنب سینما بهمن، پلاک ۱۰۳۳، تلفن: ۶۶۴۷۶۵۶۸-۹۰

فروشگاه اصفهان: اصفهان، میدان انقلاب، سینما ساحل، کدپستی: ۸۱۳۳۶۱۴۵۱۱، تلفن: ۰۳۱-۳۲۲۴۷۷۳۵-۶

Sooremehr.ir Mehrak.ir
(پنج خط) ۶۶۴۶۰۹۹۳ @sooremehr.pub
۱۵۹۱۸-۱۷۸۱۱ ۳۰۰۰۵۳۱۹

نگار و چاپ نوشته‌ها منوط به اجازه رسمی انتشارات

کتاب‌ها در زمین ریشه دارند.

طبق تفاهم نامه انتشارات سوره مهر و سازمان منابع طبیعی بخشی از عواید فروش این کتاب به کاشت درخت اختصاص دارد.

اهمیت اصول و مبانی

چنانچه نگاه علمی به هنر داشته باشیم و باور کنیم که می‌توان آن را فراگرفت، آشنایی با اصول و مبانی آن اهمیت می‌یابد. اگر اصول و مبانی را مهم بدانیم، درمی‌یابیم هرچه بیشتر و عمیق‌تر به بنیان‌ها توجه شود، فرایند تکمیل آموخته‌ها آسان‌تر پیش می‌رود و در بسیاری بن‌بست‌ها، که برخی پیشینیان تجربه کرده‌اند، گرفتار نمی‌شویم. ضوابط هنری را گاه هنرمندان نوآور و گاه پژوهش‌گران در ادوار بعدی، با تحلیل آثار قدما، استخراج و معرفی می‌کنند. بر این پایه است که اصول موضوعه هر شاخه هنری شناخته می‌شود. نیاز به تأکید مجدد می‌بینم که چنانچه معتقدید هنر از جانب پروردگار به برخی افراد اعطا شده است و دیگران از آن محروم‌اند، در ابتدای راه علمی‌انگاری آن متوقف نشوید، زیرا با نگاه علمی و به کمک مبانی می‌توان، ضمن تعریف و استدلال، اصول مورد نظر را تحلیل و در چارچوبی منسجم تدوین کرد. در قرن بیست و یکم، برای هر شاخه علمی و تخصصی، یادگیری مبانی برای پیشرفت بهتر نوآموزان آن رشته ضروری است.

دیگر دستاورد شناخت مبانی در هنر، دستیابی به معیاری است که می‌توان با آن سره را از ناسره تشخیص داد، تری را نقد کرد و حتی نقد صحیح را از نقد بی‌پایه یا مغرضانه بازشناخت. با آگاهی از اصول و مبانی این امکان فراهم می‌آید که حتی در جایگاه مخاطب هنر بهترین را برگزینیم. در جایگاه هنرجو، تسلط بر آن‌ها کمک می‌کند گام‌های آغازین را درست برداریم؛ که صدالبته اگر چنین نباشد، اصلاح خست‌های اولیه زمانی که به ثریا برسیم - چنانچه غیرممکن نباشد - بسی دشوار است.

آگاهی صحیح از اصول سبب می‌شود مؤلفه‌های مؤثر و نقش هر یک را در استانداردسازی نظامی مدون برای یادگیری بشناسیم و همچنین مسیر را به خوبی درک کنیم و ضمن گذر از آن، در رویارویی با هر ناشناخته‌ای، ریشه‌های آن را واکاوی کنیم و نیاموخته‌ها نکنیم. یادگیری اصول، به‌مثابه سنگ بنای اولیه برای ساخت سازه‌ای مستحکم، در هر رشته علمی الزامی است.

جایگاه بداهه‌نوازی

بداهه‌نوازی بازگویی هستی در حال گردش، به بیان هنرمندی صاحب بلاغت موسیقایی است. پیش از پرداختن به

بداهه‌نوازی، اشاراتی به بدیهه‌گویی می‌کنم. از آنجا که کلام و موسیقی، هر دو، از صوت کمک می‌گیرند، شاید بتوان ارتباطی بین این دو در نظر گرفت که در تفسیر بهتر بداهه‌نوازی راه‌گشا باشد. روزانه بارها برایمان پیش می‌آید که خواسته یا ناخواسته با افرادی هم‌کلام شویم. شاید پیش از حضور در جلسه یا دیداری موارد یا موضوعاتی را در ذهن خود مرور کنیم و حتی نزد خود سخن بگوییم. ویژگی مشترک همه این موقعیت‌ها وجود موضوعی خاص است. در صف نانوایی، احتمالاً، صحبت از تعداد یا میزان پخت نان با نانواست. در ورزشگاه، صحبت از تیم مورد علاقه و نقد چگونگی عملکرد بازیکنان است. هیچ‌گاه در برنامه‌ای تلویزیونی با محوریت سینما انتظار شنیدن صحبت‌هایی درباره مشکل گرمایش زمین یا مقاومت مصالح در مهندسی عمران ندارید؛ مگر آنکه گوینده، به صورت هدفمند، ارتباطی بین این دو برقرار کند که از دید شما، به‌عنوان شنونده، پذیرفتنی باشد. در غیر این صورت، چنانچه بین موضوع و توضیحات همخوانی نبینید، در جایگاه بیننده دچار سردرگمی می‌شوید.

پس از آشنایی با لزوم وجود یک موضوع در بدیهه‌گویی، نکته بعدی تعیین نقطه‌ای برای آغاز، مسیری برای گفت‌وگو و درنهایت نقطه‌ای برای پایان است. این جریان شاید در زمانی کوتاه برای شما شکل بگیرد، اما در بدیهه‌گویی عنصری ضروری به شمار می‌رود.

نکته درخور تأمل دیگر، مخاطب‌شناسی و شناخت ظرفیت اوست. در بدیهه‌گویی با کودکی در اتوبوس، کلمات و عباراتی را به کار می‌برید که کودکانه است. در گردهمایی علمی، با توجه به ظرفیت استادان حاضر، از کلمات و جملاتی استفاده می‌کنید که متناسب با همان جلسه است.

نکته دیگر کاربرد کلمات مخصوص و شخصی است. حتماً دیده‌اید که بعضی افراد از واژه‌هایی همچون «مثلاً، ببخشید، فرضاً، به اصطلاح و...» در گفتارشان بیشتر استفاده می‌کنند؛ تا جایی که در هر یک یا دو جمله می‌توان این کلمات را میان صحبت آن‌ها شنید.

در بدیهه‌گویی، زمان نیز یکی از نکات مهم است. بدیهه‌گویی برای صحبت با راننده تاکسی که از مقابل شما می‌گذرد در نام بردن مقصدی خلاصه می‌شود که می‌خواهید به آنجا بروید، اما بدیهه‌گویی با درمان جوی دیگری در مطب پزشک، که همانند شما در انتظار دیدار با درمان‌گر است، شاید نیم‌ساعت به درازا بکشد. در موقعیت‌های مختلف، باید به مدیریت زمان توجه کرد. بحث دیگر در مقوله زمان، فرصت دادن به شنونده برای درک جملات است. برای این مهم، در ادبیات نوشتاری از علائم سجاوندی استفاده می‌کنیم. گاه برای بیان موضوعی جدید در گفت‌وگو اندکی مکث می‌کنیم. بسیاری مواقع در بدیهه‌گویی، پس از نقل جمله‌ای، منتظر بازخورد شنونده‌ایم و حتی در چشمان یا حرکات سر او به دنبال تأییدی بر سخن خود می‌گردیم. این ارتباط موجب تحکیم گفت‌وگوی بداهه میان هر دو طرف می‌شود. تصور کنید شخصی به سرعت جملاتی را پشت هم بیان کند و جایی برای هضم فکری شما در نظر نگیرد؛ حتی اگر بهترین عبارات و درست‌ترین مطالب را به زبان بیاورد، برای شما ارزشی ندارد، زیرا فرصتی برای فهمیدن ندارید. همه موارد یادشده را می‌توان در بداهه‌نوازی نیز مشاهده کرد. داشتن موضوع، نقطه ابتدایی، مسیر حرکت و نقطه پایانی، ظرفیت‌شناسی مخاطب، استفاده از جملات شخصی، زمان‌سنجی، بهره‌گیری از سکوت برای هضم مطلب در شنونده و لزوم رعایت گفت‌و شنود، همگی، از مواردی هستند که بداهه‌نواز حاذق در موسیقی جز آن‌ها را رعایت می‌کند. آداب خوب صحبت کردن بر ما پوشیده نیست و والدین ما اولین آموزگارانمان بوده‌اند که با پیروی از آن‌ها این آداب را آموخته‌ایم. در موسیقی جز نیز، با دقت نظر در بداهه‌نوازی‌های بزرگان این سبک، می‌توان این توانمندی را در خود تقویت کرد.

هنرمند باید جملات بسیاری در ذهن داشته باشد تا در کنار کمک گرفتن از ذوق و خلاقیت خود، در قالبی هدفمند، به اجرای آن‌ها پردازد. اینجا جلوه‌گاه هنری است که مجری آن باید به درک کافی از موسیقی رسیده باشد تا بتواند، در احوال مختلف، بهترین بیان خود را به گونه‌ای خودجوش ارائه کند.

در موسیقی کلاسیک ایرانی بر پایه نظام دستگاهی نیز بداهه‌نوازی جایگاهی ویژه دارد. همچنین، بسیاری از بزرگان موسیقی کلاسیک اروپا بداهه‌نوازان بنام زمان خود بوده‌اند. بداهه‌نوازی در هر سبکی از موسیقی، هنگامی که در قالب گفت‌وگو میان دو هنرمند شکل می‌گیرد، مشابه مثالی که درباره مکالمه دو درمان‌جو در مطب پزشک آمد، شاید برای مدتی طولانی ادامه داشته باشد. دو طرف با یکدیگر حول موضوعاتی مشخص گفت‌وگوی موسیقایی می‌کنند و از هم‌نوازی با یکدیگر لذت می‌برند. در بداهه‌نوازی گروهی، نوازندگان باید با دقت تمام به موسیقی گوش دهند و جملات یکدیگر را دنبال کنند. آن‌ها ممکن است در سایه نوازنده دیگری باشند و ادامه قطعه را از جانب او پی بگیرند. این تأثیرپذیری و تأثیرگذاری در گرو بلوغی در نوازنده است تا در کمال تعامل، فارغ از خودبزرگ‌پنداری، عرصه را برای درخشش دیگران فراهم آورد.

حال ممکن است این پرسش برای شما به وجود آید که بداهه‌نواز در آغاز می‌اندیشد یا اینکه شاهد محض است؟ برای پاسخ به این پرسش همین حالا با صدایی بلند برای یک شنونده فرضی شرح دهید که امروز صبحانه چه خورده‌اید. در یک بازه زمانی سه دقیقه‌ای آن را توضیح دهید. به جملات خود دقت کنید. آیا فکر می‌کنید؟ آیا صرفاً شنونده هستید؟ بین جملات به چقدر مکث نیاز دارید؟ مواردی هست که فراموش کرده باشید؟ آیا متعجب و دستپاچه شده‌اید؟ شاید هم می‌توانید آنچه به فکرتان می‌رسد را به راحتی بیان کنید. این همان احوال زمان بداهه‌نوازی است. هرچه ذهن شما قوی‌تر و دایره لغات شما غنی‌تر باشد، فضا برای حرکتتان با کلمات وسیع‌تر خواهد بود، آزادی بیشتری را تجربه می‌کنید و چیش جملات را با درایت بهتری انجام می‌دهید.

تمرین: گام‌های «می» ماژور، «سی بمل» ماژور و «ر» ماژور را در میزان‌های ذیل بنویسید.

گام دیاتنیک کوچک یا گام مینور طبیعی

از هر نت دلخواه، گام مینور طبیعی با رعایت این فواصل به دست می‌آید:

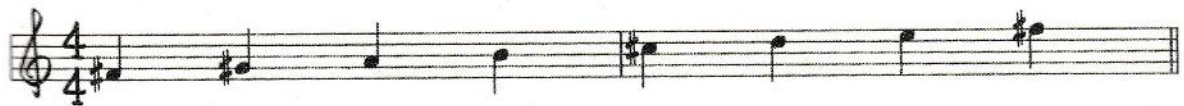
یک پرده - یک پرده - نیم پرده - یک پرده - یک پرده - نیم پرده - یک پرده

برای به خاطر سپردن آسان این توالی می‌توانید سه عدد یک و نیم، یازده و نیم و یازده را در ذهن داشته باشید. در ادامه، دو نمونه از گام مینور طبیعی را مثال می‌زنیم.

گام «ر» مینور طبیعی

گام «فا دیز» مینور طبیعی

فصل یازدهم | نمونه جملات بداهه برای انواع توالی I-V-II | ۲۱۷

۴-۱۳. برای نمونه پیش رو، ابتدا فواصل سازنده آکورد «سل» هفتم نیم کاسته در حالت پایین رونده از «فا» اجرا می شوند و برای نت «سل» با کمک «لا بمل» و «سل بمل» تله سازی صورت می گیرد. در ادامه، نت های آکورد شکسته «سل» کاسته در حالت بالارونده اجرا می شوند و در میزان دوم، مُد «دو» میکسولیدین با افزودن نت کروماتیک بین درجات یکم و هفتم نواخته می شود. انتهای عبارت هم پنجم آکورد «فا» هفتم مینور یعنی نت «دو» است.

۴-۱۴. در آغاز، نت «سی» آمده است؛ اما در دنباله از نت «دو»، گام کاسته به صورت بالارونده اجرا می شود. نیم پرده های پایانی در حالت پایین رونده از «لا دیز» که سوم آکورد «فا دیز» هفت نمایان است تا «می» دنبال می شوند. برای نت «می» روی ضرب چهارم میزان دوم نت های آکورد شکسته «می» مینور به شکل بالارونده اجرا می شوند و در خاتمه نیز هفتم آکورد «سی» هفتم مینور یا همان نت «لا» پایان بخش جمله است.

کتاب «اصول بداهه‌نوازی موسیقی جَز» ره‌آوردی است برای آن‌ها که می‌خواهند لذت بداهه‌نوازی
در آنات اجرای موسیقی جَز را آگاهانه تجربه کنند

اصول بداهه‌نوازی

